

Najstarsze zapisy słowa „Gdańsk”

W źródłach historycznych znajdują się różne zapisy nazwy dzisiejszej stolicy województwa pomorskiego. Najstarszy zapis *Gyddanyzc* występuje w pierwszej wersji *Żywota Świętego Wojciecha* z 999 roku. Zapis ten wiernie oddaje wymowę nazwy miasta w języku polskim w końcu X wieku. Jak pisał profesor Hubert Górniewicz z Uniwersytetu Gdańskiego, nazwę tę należy odczytać jako: *Gɔdaniesk* lub *Gɔdańsk*. W X wieku w języku polskim były jeszcze - odziedziczone z języka prasłowiańskiego - półsamogłoski zwane jerami¹⁾, które z biegiem lat zaniknęły i ostatecznie mówiło się *Gdańsk*. W języku polskim od początku XI wieku nazwa miasta była wymawiana *Gdańsk*.

W najstarszych dokumentach polskich, niemieckich²⁾ i łacińskich spotykamy różne zapisy nazwy miasta, np.: *Kdanzc* (1148 r.), *Gdanzc* (1188 r.), *Gdansk* (1236 r.), *Danzk* (1263 r.), *Danczk* (1311 r.), *Danczik* (1399 r.), *Danczig* (1414), *Danzig*, *Gdansk* (1454 r.), *Gdańsk* (1590 r. - w polskich dokumentach), *Gedanum* lub *Dantiscum*³⁾ (1457 r. - w dokumentach pisanych po łacinie). W zapisach z XVII w. można znaleźć odzwierciedlenie kaszubskiej wymowy z wtórną samogłoską nosową w miejscu pierwotnej „a”, np. „we *Gdąnsku*”.

Dawne etymologie nazwy miasta

Polscy uczeni już w XVI w. próbowali dociekać pochodzenia nazwy *Gdańsk*. Mylili się jednak, ponieważ dzielili wyraz: *Kdanzc* na: *K-dań-sk* i wnioskowali, że nazwa odnosi się do ‘miejsca zwróconego ku Danii’.

Natomiast niemieccy historycy (np. Konrad Celtis, XVI w.) nazwę *Gdańsk* niesłusznie łączyli z *Gotami*. Później wywodzą nazwę miasta od nazwy *sinus Codanus*. Tę hipotezę odrzucono, dowodząc, że nazwa ta raczej łączy się z nazwą cieśniny *Kattegat*. Następne teorie (prof. Rudnickiego, prof. Rosponda) mówiły o tym, że *Gdańsk* znaczy ‘kraj błotnisty, rozlewisko morskie i rzeczne, zatokę morską wraz z uchodzącymi do niej rzekami’, ponieważ prasłowiański pierwiastek „-gɔd-” zestawiano ze znaczeniem ‘mokry, wilgotny’.

Współczesna teoria pochodzenia wyrazu „Gdańsk”

Onomastycy Uniwersytetu Gdańskiego, nawiązując do etymologii prof. Rudnickiego

i prof. Rosponda, dowodzą, że przyrostek „-ań-” wskazuje na nazwę rzeki, a formanty z „-ń-” są na Pomorzu typowymi formantami hydronimicznymi, czyli tworzącymi nazwy wód, np. rzek: *Orania, Radunia, Swelinia*. Gdańscy uczeni wyjaśniają, że najprawdopodobniej rzeka *Motława* w przeszłości nazywała się **Gdania*.

Ostatecznie przyjmuje się, że nazwa *Gdańsk* jest polską nazwą topograficzną, utworzoną (formantem - *anbja*) od nazwy rzecznej **Gdania*, która z kolei została utworzona od dawnego przymiotnika **gъda* o znaczeniu ‘mokra, wilgotna’.

Zgodnie z tą teorią pochodzenie nazwy *Gdańsk* jest takie samo jak nazwy *Czersk* - od nazwy rzeki *Czernica, Kack* - od *Kacza, Puck* - od *Putnica* lub *Słupsk* - od *Słupia*.

Jak pisał prof. Hubert Górniewicz, nazwa miasta *Gdańsk* została utworzona zgodnie ze starą prasłowiańską formacją nazewniczą do tworzenia nazw wielkich grodów od nazw rzek.

Barbara Ellwart

¹⁾ Jery mogły występować w tzw. pozycjach mocnych i słabych. Mocne jery zmieniały się w samogłoskę „e” - gdy był to jer twardy (ѣ) lub „e” z poprzedzającą spółgłoską miękką - gdy był to jer miękki (ь). W nazwie *Gъdańskъ* były trzy jery.

²⁾ Różne zapisy nazwy miasta występowały zwłaszcza w dokumentach niemieckich, ponieważ Niemcy mieszały słowiańskie spółgłoski dźwięczne z bezdźwięcznymi i mieli trudności z wymówieniem grupy spółgłoskowej „gd-”)

³⁾ Postać *Gedanum* stanowi latynizację polskiej nazwy *Gdańsk*, zaś *Dantiscum* - zniemczonej *Danzig*.